

‘דברי תורה שעוברין דרך הלב, פירוש, שהלב מרגיש ומתפעל בהם — הוא נקרא ‘עץ חיים’ ויסמא דחיי, כי הלב מקור החיות... מה שאין כן בצונן וקרירות, דהיינו שאינו עובר דרך הלב, שהגם שמבין חכמה במוחו ומשיג עניני אלהות ודברי תורה, אין הלב מתפעל על ידי זה כלל, כי הוא כלומד חכמה חיצונית שאין לו שייכות לזה, לפי שלא קדם יראת חטא שיתבונן על חסרונו וצורך הדברי-תורה להשלימו — אז אין חכמתו מתקיימת, כדרך שאמרו בדואג בסנהדרין דשכח הכל משום דרחמנא לבא בעי, שיהיה הדברי-תורה נרגש בלב, זהו העיקר, שאז יש בו חיות והוא נבלע בו...’ (שם רכה. וע”ע שם קפג).

דף קז

זנתעלמה ממנו הלכה’ — פירוש ‘הלכה’ — דבר מקובל וקיים שאין בו ספק, כמו ‘הלכה ובידוע שעשו שונא ליעקב’ (רש”י בראשית לג, ד), ועוד.

ועוד, הלכה זו הלכה גמורה היא, ופסקה מרן (שלחן ערוך או”ח רמ, א. ע”ש), ונפקא מינה טובא שלא ירגיל אדם את עצמו בהיתר לומר שעל ידי כך יימנע מן האיסור, דאדרבה נהפוך הוא, שהמשיבועו רעב (הגהות הרב הנאמן שליט”א על ספר כסא רחמים).

‘משביעו — רעב, ומרעיבו — שבע’ — ע’ מאמר מרדכי (לר”מ לעטניר. ר”פ אחרי — בשם הרה”ק מלובלין); מכתב מאליהו ח”א עמ’ 40, 46, 265 וח”ד עמ’ 142; שיחות מוסר לגר”ח שמואלביץ לג תשל”א יד תשל”ג; עלי שור ח”ב עמ’ מד רנא.

‘אמר דוד לפני הקב”ה: גליא וידיעא קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי הוה כייפינא, אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה’ — קשה לפרש כפי הנראה בפשטות שבחר לחטוא בשל סיבה זו, אלא נראה יותר לפרש שאמר דוד שלכך הגביר הקב”ה את יצרו עליו, למען ישוב גם מגאווה ולא יישאר בחטא טמון של הגדלת עצמו. כי בכך שאמר בחנני ה’ ונסני, היתה טמונה נקודה דקה כחוט השערה של הגדלת עצמו. ואלמלא הצורך לתקן ענין זה, היה הוא מצד עצמו כפי מדרגתו האמתית, גובר על יצרו, ורק ענין זה הוא שגרם לו (עפ”י מכתב מאליהו ח”א עמ’ 166).

ראה עוד במובא ביוסף דעת נדרים נה בשם רמ”מ מויטבסק כענין הזה, שלעתים חייב הצדיק לירד ממדרגתו כדי לבטל הרגש גאווה דקה, הנובע מצידוקותו.

באורים וענינים במעשה דודו ובת שבע — ע’ מחשבות חרוץ (עמ’ 8-176); דברי סופרים (לר”צ הכהן, כח); מכתב מאליהו (ח”ב עמ’ 250; שיחות הגר”א נבנצל — סוף ספר בראשית).

‘ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה’ — תאנים מזן מסוים נקראות בלשון חז”ל ‘בנות שבע’ (ע’ ריש שביעית; מעשרות ב, ח), וביחיד — בת שבע. ולכן כינו כלפי בת-שבע לשון זו — ‘שאכלה פגה’ [= תאנה שאינה מבושלת כל צרכה] (חשק שלמה עפ”י ליקוטי הש”ס לאריו”ל; עיונים בדברי חז”ל ובלשונם עמ’ צב, ע”ש).

'בשעה שהם עוסקין באהלות ונגעים ב"ד פוסקין ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה...' — ע' באור המאמר באריכות, בספר תקנת השבין (עמ' 90 ואילך). וכן בצדקת הצדיק רח; דובר צדק עמ' 140; פרי צדיק ויצא ז.

קשה איך הזכירוהו בשמו הפרטי כהדיוט? — 'ונראה לי בס"ד כי הוא מרוב ענוה שלו גזר אומר שכל עת שהוא יושב ולומד תורה בבית המדרש עם החכמים והתלמידים, יזכירו שמו בלי תואר מלכות, וכאשר נהג עוד ענוה בישיבתו שלא היה יושב בבית המדרש על הכסא אלא על הקרקע' (בן יהודע ב"מ נט).

'בקש דוד לעבוד עבודה זרה... מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא' — פירוש, לא ח"ו לעבוד ממש אלא למראית עין בני אדם בלבד, שישכרו שעובד ע"ז ויאמרו שראוי היה לאותו צער (יד רמה; אגרא דכלה ויצא. וע' כאן בחדושי אגדות מהרש"א ובעוד ספרים המצוינים בספר משנת משה (בלוי). וע' חזו"א סנהדרין כד, ב).

(ע"ב) 'אמר לפניו: רבוננו של עולם, מחול לי על אותו עון — מחול לך... בחייך איני מודיע, אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך...' — אמנם לפני מיתתו כבר נתקבלה תשובתו לפני הקב"ה ומחול לו, אבל נקודה דקה בתיקון העבר עדיין לא באה לידי תיקון, שכל עוד אפשר היה להלבינו על ידי הזכרת החטא, ודאי נשארה עדיין נקודה דקה של החטא, שבה היה אפשר לשונאיו להיאחז בה ולצערו. רק על ידי גילוי כבודו יתברך שמגלה האדם כשעומד בנסיונות הגדולים שלפני מיתתו — הושלמה תשובתו. ונגלה לעיני כל שחטאו וקן בתיקון גמור, כי ראו שנפתחו בגינו שערי קדשי הקדשים — לאות שנפתחו כל פתחי לבו של דוד המלך ע"ה, ולא נשאר בו שום טמטום (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 82-83)

'אמר עשרים וארבעה רננות ולא נענה, אמר שאו שערים...' — לולא פרש"י היה נראה לפרש שהכוונה לעשרים וארבעה מזמורים שלפני מזמור זה בספר תהלים (רא"מ הורביץ שבת ל, ע"ש. וע"ש מאור ישראל ומגדים חדשים).

'באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה...' — ועל זה יצדק כל ענינו של מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ארוממך ה' כי דליתני (רמז לדלתות) ולא שמחת אויבי לי, ה' אלקי שועתי אליך ותרפאני, ה' העלית מן שאול נפשי... (עפ"י רא"מ הורביץ שם, ועוד. וע"ש מאור ישראל).

'לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיים' — הנה הקטעים שהשומטו מחמת הצנזור, כפי שהם מובאים ב'חסרונות הש"ס': ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחפו לישו הנוצרי בשתי ידיו. גחזי דכתיב... ר' יהושע בן פרחיה מאי היא, כדקטלינהו ינאי מלכא לרבנן, (רש"י: ינאי מלכא. כהן גדול היה וקטל כולו רבנן. במסכת קדושין). אזל ר' יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים, (שמעון בן שטח — אטמרתיה אחתיה. כ"ה בסוטה מז). כי הוה שלמא, שלח ליה שמעון בן שטח (רש"י: שמעון בן שטח. אחי אשתו של ינאי המלך, והוא לא ברח): מיני ירושלים עיר הקודש ליכי אלכסנדריא של מצרים: אחותי, בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה. קם, אתא ואתרמי ליה ההוא אושפיזא, עבדו ליה יקרא טובא. אמר, כמה יפה אכסניא זו. אמר ליה (בכת"י: ישו): רבי, עיניה טרוטות (עגולות. רש"י). אמר ליה: רשע, בכך אתה עוסק. אפיק ארבע מאות

שיפורי ושמתייה. אתא לקמיה כמה זמנין, אמר ליה: קבלן. לא הוה קא משגח ביה. יום חד הוה קא קרי קריאת שמע, אתא לקמיה, סבר לקבוליה, אחוי ליה (ר' יהושע בן פרחיה. רש"י) בידיה (דלקבלוהי). הוא סבר מידחא דחיליה, אול זקיף לבינתא והשתחוה לה. אמר ליה: הדר בך. אמר ליה (בכ"י: ישו): כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה. ואמר מר: ישו (בכ"י: הנוצרי) כישף והדיח את ישראל. תניא, אמר ר' שמעון בן אליעזר...!

'אמר רבי שמעון בן אלעזר: יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת' — 'בוהר: הימין מקרב, וכשהוא דוחה — בשמאל. וגם בעת הדחיה בשמאלא נמצא קירוב בימינא. דהנה הימין היא העיקרית והשמאלא — יד כהה בחלישות. וזהו כי חפץ חסד הוא, ובוה הקירוב הוא בימינא העיקרית, שזאת החפץ והרצון. ובהריחוק ח"ו שהוא היפוך החפץ והרצון ד'כי לא אחפוץ... — אז בשמאלא שהוא בחלישות, שהוא נגד החפץ והרצון. ואז גם כן הימין לא יוכל להתאפק ועושה חפצו בהקירוב. וזהו הסוד דיצר תינוק ואשה השמאל דוחתו והימין מקרבו' (אמרות טהורות לרה"ק רש"י מאמשינוב, ח"ג עמ' נו).

'דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין... אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא... אבל עומדין בדין' — אנשי דור המבול אין עומדין בדין לקבל עונשם אלא דיין בעונש שקיבלו בעולם הזה, ששטפם המבול. ואולם אנשי סדום הרבו להרשיע יותר מדור המבול כמו שנאמר וחסאתם כי כבדה מאד וראויים להענש גם בעולם הזה וגם לעולם הבא (יד רמה).

*

'ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו' — הנה היו"ד של שרי לא היתה לה ניקוד, ומהיכן נתהווה ניקוד ביהושע? אלא לכך נקרא יהושע 'בן נון' בחזיריק ולא בסגול כבשאר מקומות, כי שתי נקודות מהמלה בן נלקחו ל-'י' שבשמו... (אגרא דכלה — שלח, בשם החוזה מלובלין).

דף קח

'דור המדבר — אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין... — אף על פי שאמרו (בירושלמי ע"ז פ"א) שהוא דור החביב מכל הדורות — ע' באור הענין בסוף ספר לקוטי מאמרים לר' צדוק הכהן מלובלין. וע"ע בהקדמת שו"ת עונג יום טוב אות כ, בבאור מחלוקת התנאים.

'אמר ר' יוחנן: שלשה נשתירו מהם, בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניא רבתי דבירם' — אף על פי שר' יוחנן עצמו אמר (בזבחים ק"ג). שלא ירד מבול בארץ ישראל, היינו דוקא מבול מן השמים, כדכתיב לא גשמה ביום זעם, אבל נבקעו בה המעינות מלמטה. ויש סמך גדול לדבר מדברי התוס' בזבחים (שם). הגהות הגר"מ מאוזן שליט"א על ספר כסא רחמים).

וע' בספר הפרשיות נח, עמ' קכח. אך לכאור' פשטות הסוגיא בזבחים שם מורה שלא היה שם מבול, אלא מהבלא מתו ולא נטבעו בטיט והבאים אחריהם קברום. וי"ל שמעינות מועטים היו שם בלבד.

ה. הברכה היחידה מברכות בלעם שלא חזרה לקללה היא ברכת מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל – שלא פסקו בתי כנסיות ומדרשות מישראל לעולם.

דף קו

רטז. א. בני כמה היו בלעם, דואג ואחיתופל בעת מיתתם?

ב. דואג האדומי, האם היה גדול בתורה?

א. לדברי רבי חנינא, בלעם מת בהיותו בן ל"ג שנים.

רש"י כתב שזה דלא כדעת רבי סימאי שאמר בלעם היה שותף בעצת השעבוד של פרעה, ולשיטתו היה זקן מופלג (וכ"ה במחזור ויטרי סוף אבות). ויש אומרים שבלעם יועץ פרעה הוא זקנו של בלעם הזה, ודיברו כאן על מהות הנפש ולא על גוף ממש (ספר הישר; רס"ט לילה מד).

דואג מת בן ל"ד שנה. אחיתופל בן ל"ג.

ב. דואג היה 'אביר הרועים' (= ראש הסנהדרין, אב בית דין. ע' מדרש תהלים ג, ד) ו'גבור' בתורה. ואמרו שהיה מסופרי אותיות שבתורה ומשוקלי ה'קל וחומר' שבתורה, והיה סופר שלש מאות הלכות ב'מגדל הפורה באויר'. ועם כל זאת לא נסתייע להסיק שמעתא אליבא דהלכתא. עוד אמרו שתורתו לא היתה אלא מן השפה ולחוץ, ולא בלבו. וקודם שמת תלמודו.

דף קז

ריז. א. מתי ידעו כל ישראל שנמחל לדוד אותו עוון? ומדוע נמחל לו?

ב. מה היה חטאו של גיחזי שמחמתו נטרד מעולמו?

ג. מתי באו זקנה וחולי לעולם?

א. בחיי דוד לא נודע לכל על מחילת העון, רק בחיי שלמה בנו, שבשעה שבקש שלמה להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, לא נפתחו לו עד שאמר זכרה לחיי דוד עבדך ומיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל ישראל שנמחל לו הקב"ה על אותו העוון. ולפי שקיבל עליו דוד יסורים ונצטרע ששה חדשים ונסתלקה הימנו שכינה ופרשו ממנו סנהדרין, לכך נמחל לו עם תשובתו ותפילתו.

ב. גיחזי חטא והחטיא את הרבים ולא אבה לעשות תשובה; יש אומרים שתלה אבן שואבת לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ, וי"א שחקק בפיה שם והיתה מכרות ואומרת 'אנכי' ולא יהיה'. ויש אומרים שדחה תלמידים מעל אלישע רבו.

ועוד אמר רבי יוחנן (ק.): מפני מה נענש גיחזי, מפני שקרא לרבו בשמו.

ג. זיקנה ירדה לעולם אצל אברהם, שביקש רחמים על הדבר כדי שיבחינו בינו ובין יצחק.

חולי שלפני המות – אצל יעקב שהתפלל על כך (כדי שיהא פנאי לבניו להאסף ולהיות עמו בשעת מיתו. רש"י).

חולי שעומדים ממנו – בא לעולם על ידי אלישע שביקש רחמים.